

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av
Elevhälsans arbete vid
Centralskolan Hoting i Strömsunds kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Centralskolan Hoting

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Författningsstöd

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av elevhälsans arbete i grundskolans årskurser 6-9 under hösten år 2014. Granskningen vid Centralskolan Hoting i Strömsunds kommun ingår i detta projekt.

Centralskolan Hoting besöktes den 1 och 2 oktober. Ansvariga inspektörer har utredarna Malin Salemyr och Ulrika Sutorius varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av elevhälsans arbete genomförs i ytterligare 24 (kommunala och fristående) skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Centralskolan Hoting

Centralskolan Hoting ligger i Strömsunds kommun och är en grundskola med förskoleklass (F) och årskurs 1-9 med 98 elever. En femtedel av eleverna är nyanlända.

Det finns ingen statistik tillgänglig som påvisar hur stor andel av eleverna i årskurs 9 som når kunskapskraven i alla ämnen vårterminen 2014, då elevunderlaget i detta avseende är under 10 stycken.

Skolinspektionen genomförde tillsyn av skolan under 2012. Skolan fick då kritik bland annat angående det särskilda stödet och det systematiska kvalitetsarbetet.

Skolans huvudman Strömsunds kommun förelades att avhjälpa nämnda brister, och inkom höstterminen 2012 med en plan för hur arbetet i skolan fortsättningsvis ska struktureras. Därmed avslutades tillsynen.

Resultat

Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

1.1 Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?

Elevhälsan i skolan

För att kunna göra en bedömning av tillgång till elevhälsa i en skola måste inledningsvis de organisatoriska förhållandena beskrivas.

I Centralskolan Hotings verksamhet finns en elevhälsa som består av de i skollagen angivna kompetenserna¹; skolläkare, skolsköterska, kurator, tre specialpedagoger samt skolpsykolog.

En av specialpedagogerna arbetar heltid på skolan, en andra tjänstgör 75 procent och arbetar mot förskoleklassen och årskurserna 1-5. En tredje specialpedagog arbetar 50 procent på skolan och 50 procent centralt placerad i kommunen som läs- och skrivutvecklare. Skolsköterskan tjänstgör på skolan två hela dagar i veckan.

Skolläkare, skolpsykolog och kurator har sin anställning centralt i Strömsunds kommun. Kuratorn tjänstgör på skolan en dag i veckan. Skolläkare och skolpsykolog besöker skolan då behov föreligger. Skolpsykologen, som tjänstgör 25 procent i kommunen, bistår vid behov med utredningar, rådgivning och handledning.

Vid intervju med skolans elevhälsopersonal framkommer att de i stort ser sig utgöra en samlad resurs² och att de är organiserade på ett sätt som möjliggör kontinuerlig samverkan mellan rektor och de av elevhälsopersonalen som finns på skolan; skolsköterska, kurator samt de tre specialpedagogerna: "Vi ser oss som en samlad resurs. Inte skolpsykologen, men annars." Flera i elevhälsan arbetar deltid på skolan men skolans rektor uppger att de är förlagda på skolan samma dag för att möjliggöra samverkan.

¹ Skollagen 2 kap. 25§ andra stycket

² Prop. 2009/10:165 s. 275-278

Samverkan inom skolan

En annan del, som vägs in i bedömningen av tillgång till elevhälsa, är graden av samverkan; dels inom en skolas elevhälsa, dels mellan elevhälsan och skolans övriga personal.³

Konkret kan samverkan mellan en skolas elevhälsa och skolans övriga personal (främst undervisande pedagoger) bestå av handledning exempelvis kring frågor om extra anpassningar utifrån elevers behov.

Till samverkan räknas också det arbete som ska ske i frågor som rör elevers behov av särskilt stöd, och där rektor ska samråda med elevhälsan vid utredning inför eventuellt utarbetande av åtgärdsprogram.⁴

Centralskolan Hotings elevhälsopersonal beskriver att de har fungerande mötesrutiner inom elevhälsan med ett bra samarbete. Elevhälsogruppen samarbetar mycket, främst de tre specialpedagogerna. De säger: "Vi vänder oss ofta till varandra.", "Den här gruppen [elevhälsan] är väldigt bra att bolla med".

Elevhälsans personal uppger även att de, i olika grad, samverkar med skolans personal i övrigt. Skolsköterskan och specialpedagoger deltar regelbundet i "husmötet", en kort konferens varje tisdag tillsammans med lärarna. En av specialpedagogerna deltar vidare i skolans klasskonferenser där elevärenden diskuteras, och hon vidarebefordrar sedan information till övriga inom elevhälsan. Kuratorn uppger att samverkan med lärarna för hennes del ofta sker per telefon, eftersom hon endast är på skolan en dag i veckan. I intervju med lärarna⁵ uppger de att de kan mejla frågor till skolpsykologen vid behov och samtliga intervjuade personalkategorier uppger att samarbetet med skolpsykologen fungerar väl.

De intervjuade inom elevhälsan uppger att de känner sig integrerade i skolans organisation; att de "är nära elever och lärare". Lärarna bekräftar bilden, och menar exempelvis att specialpedagogerna är lättillgängliga, att kontakten med kuratorn kan ske snabbt och att den "är givande".

³ Prop. 2009/10:165, s. 276

⁴ Skollagen 3 kap. 8 §

⁵ Intervju har genomförts med några lärare som undervisar i årskurserna 6-9. Dessa benämns genomgående i rapporten som "lärarna" eller "lärargruppen"

Elevernas kännedom om elevhälsan

För att en skolas elever ska kunna sägas ha tillgång till elevhälsa behöver de vara informerade om att elevhälsan finns, och också kunna använda den utifrån sina behov. I "Vägledning för elevhälsan"⁶ kopplas denna omständighet till den lagtext⁷ som anger att elever ska ges inflytande över sin utbildning, och hållas informerade i frågor som rör dem.

I intervjuer med elever i Centralskolan Hotings årskurser 6-9 framgår att eleverna känner till att det finns kurator, skolsköterska och specialpedagog. Det framkommer dock att vissa elevgrupper önskar att elevhälsan skulle ha presenterat sig för dem, särskilt kuratorn som de inte så väl känner till. Eleverna i årskurs 9 uppger exempelvis att de inte vet hur hon ser ut. *"Hon var och presenterade sig i 7:an, men vi har inte sett henne sen dess. De skulle presentera sig men det har skjutits upp hela tiden"*, säger en elev. Elever i årskurs 7 uppger däremot att kuratorn har presenterat sig för dem och att hon haft ett kort enskilt samtal med alla flickor, men inte med pojkarna ännu. När det gäller specialpedagogerna känner eleverna väl till dem på skolan och vad de kan hjälpa till med.

I den enkät som eleverna genomfört inför granskningen⁸ uppger samtliga elever att de har tillgång till skolsköterska, en övervägande majoritet (92 %) att de har tillgång till kurator, och relativt många (63 %) att de har tillgång till specialpedagog. Ungefär hälften av eleverna uppger att de har tillgång till skolpsykolog respektive skolläkare. I jämförelse med enkätresultaten för samtliga skolor i Skolinspektionens granskning uppger eleverna i Centralskolan Hoting i större utsträckning att de har tillgång till de kompetenser som ingår i elevhälsan.

Trots att skolsköterskan endast är på skolan två dagar i veckan uppger relativt många elever (64 %) att det är lätt att vända sig till henne. Lika många elever uppger att de kan gå till kuratorn om de skulle behöva. I elevintervjuerna framhåller någon att det hade varit lättare att söka sig till kuratorn om de kände henne bättre och på det sättet kände sig trygga med henne: *"Man behöver lära känna henne."* Kuratorn framhåller att platsen där kuratorn och skolsköterskan är placerade på skolan, i källaren, är mörk och kanske upplevs lite kuslig, och därför inte heller är helt tillgänglig.

I intervjuerna med elever berättar dessa att de kan få hjälp av specialpedagogerna om de behöver. En elev säger: *"Blir det alldeles för svårt [i skolarbetet] får man be om hjälp, specialpedagogen säger det hela tiden, kom och ta hjälp! Lärarna kan också säga till specialpedagogen om de ser att elever behöver hjälp."*

⁶ Skolverket och Socialstyrelsen (2014) *Vägledning för elevhälsan*, s 48

⁷ Skollagen 4 kap. 9 §

⁸ Enkäten har genomförts med skolans elever i årskurserna 6-9. Svarsfrekvensen i Centralskolan Hoting är 92 procent.

Möjlighet till insatser utifrån elevernas behov

Utöver ovanstående, är tillgång till elevhälsa även avhängig i vilken utsträckning de medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatserna, som elevhälsan genomför, motsvarar behovet hos skolans elever.⁹

Centralskolan Hotings elevhälsa ser sig omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Rektorn framhåller att hon anser att elevhälsans resurser ska kunna tillgodose elevernas behov på skolan. Rektorn uppger vidare att hon är rektor för ytterligare en skolenhet där även delar av Centralskolan Hotings elevhälsa tjänstgör. På det sättet kan rektorn, om ett större behov uppstår på den ena skolan, göra en temporär omorganisation och förflytta eller byta resurser mellan skolorna.

De intervjuade lärarna på skolan anser att tillgången till kurator samt skolsköterska är tillfredsställande resursmässigt i tid, men påtalar att det finns vissa brister i både lärares och elevers tillgänglighet till dessa båda, lärarna upplever att de ofta är på andra uppdrag eller att dessa blir fast i möten, en lärare säger: *"Om de var här varje vecka den tid som är sagt, då skulle det räcka"*. En elev i intervjuerna tillstår detsamma om tillgänglighet till skolsköterska: *"Hon är här så lite"*. Tillgången till specialpedagoger på skolan är, enligt alla intervjuade personalkategorier, fullt tillfredsställande. Även behovet av skolpsykolog anses vara tillgodosett, trots att skolpsykologen inte ingår i skolans löpande elevhälsoarbete.

Elevenkäten visar att eleverna i flera avseenden anser att deras behov av hjälp och stöd i relativt stor utsträckning tillgodoses på skolan. Majoriteten av eleverna (80%) uppger till exempel att de får hjälp och stöd i sitt skolarbete när de behöver det.¹⁰ Lika många uppger att de trivs i skolan och i sin klass, och lika många ser skolan som en trygg plats. Vidare uppger tre fjärdedelar av eleverna (75%) att de vet vem de kan vända sig till om de mår dåligt. De redovisade enkätuppgifterna för Centralskolan Hoting ovan ligger alla över genomsnittet för granskningens totala enkätresultat.

Enkäterna genomfördes dock i slutet av augusti - vid Skolinspektionens besök på skolan, den 1-2 oktober, påtalar däremot samtliga intervjuade personalkategorier, liksom de intervjuade eleverna, att det sedan några veckor tillbaka uppstått en oro på skolan. Oron beskrivs bestå av ökade konflikter på raster och stökighet under lektioner. Den intervjuade elevhälsopersonalen säger att det inte handlar om motsättningar mellan skolans tidigare elever och de nyanlända, utan om enstaka elever, och *"elever som är känsliga för förändringar, eller elever som har det stökigt runt omkring"*. Lärargruppen säger att det förekommit några grövre incidenter och rasistiska uttryck som skapat en olustig

⁹ Skollagen 2 kap. 25 § samt Prop. 2009/10:165 s. 277

¹⁰ *Kommentar:* Enkätens påståenden graderas på en femgradig skala. Här har svarsalternativen 4 och 5 slagits ihop. Motsvarande förfaringssätt finns genomgående i rapporten.

och orolig stämning på skolan. Elever uppger att de tycker att situationen kring vissa elever är jobbig och att det påverkar arbetsron, och de säger: "När lärarna säger åt dom så bryr de sig inte", "Börjar en så hänger andra på", "Lärarna verkar inte komma åt det".

Rektorn liksom elevhälsopersonalen redogör för att det gjorts insatser kring den uppkomna problematiken men att det krävs mer. Elevhälsopersonalen uppger bland annat: "Vi har nosat på en plan för hur vi ska jobba med det här. Men vi behöver alla på skolan vara eniga och samspelat i det och vi har inte hittat fram till det fullt ut ännu."

Skolinspektionen bedömer att eleverna i Centralskolan Hoting i viss grad har tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser.

I Centralskolan Hoting finns en elevhälsa med samtliga i skollagen föreskrivna kompetenser och elevhälsopersonalen på skolan ses som en samlad resurs. De flesta eleverna i Centralskolan Hotings årskurser 6-9 känner till att de har tillgång till kompetenserna inom elevhälsan.

Elevhälsopersonalen har goda förutsättningar att organiseras utifrån elevernas behov. Mot bakgrund av den uppkomna situationen på skolan med problem med konflikter och bristande studiero bedöms dock elevhälsoarbetet i nuläget inte fullt ut vara organiserat på ett sätt som motsvarar elevernas behov.

1.2 Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?

Det hälsofrämjande arbetet

Ett hälsofrämjande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som främjar goda relationer mellan elever, och elever och personal.

Ett hälsofrämjande arbete kan vidare innebära insatser som medverkar till att skapa en tolerant, positiv och trygg skolmiljö; exempelvis kan elevhälsan delta i utvecklingen och genomförandet av skolans värdegrundsarbete och arbete mot kränkande behandling.

Från ett elevperspektiv finns vissa faktorer som lyfts fram inom forskning, och som medverkar till att stärka elevernas hälsa och stödja dem att nå utbildningens mål; några av dessa är upplevelse av motivation, delaktighet, självkänsla, inflytande och tilltro till sin förmåga.¹¹

¹¹ Utgår ofta från begreppet KASAM, Känsla Av Sammanhang. Myntat av professor Aaron Antonovsky (1923-1994). Se t ex Forskningsrådsnämnden (1998). *Röster om KASAM: 15 forskare granskar begreppet Känsla av sammanhang*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN).

Centralskolan Hotings rektor uppger bland annat skolans återkommande fjäll- och skogsvandringar, som exempel på hälsofrämjande aktiviteter som främjar goda relationer mellan elever, och mellan elever och personal. Rektorn beskriver vidare att undervisning av de yngre eleverna till viss del sker genom det hon kallar utepedagogik i "skolskogen". I elevintervjuer berättar eleverna att de har en så kallad "Lära känna-dag" då eleverna i årskurs 9 planerar aktiviteter för de yngre eleverna. Eleverna berättar även att de har plockat lingon, att de paddlar i 5-6:an, badar i 3-6:an, pimplar och har loppis för att få ihop pengar till badet.

Eleverna berättar att deras mentorer genomför tjej- och killgrupper där de samtalar om självförtroende och tillit till sig själva och till varandra. Sådana jagstärkande insatser är ett arbete som både skolsköterskan och en av specialpedagogerna uppger att de varit delaktiga i. I enkäten uppger en majoritet av eleverna (85%) att de under det senaste året på skolan diskuterat eller arbetat med frågor kring alla människors lika värde. Vidare anger eleverna i enkäten att de arbetat med demokrati och medbestämmande, liksom med hälsa- och livsstilsfrågor. I intervjun säger eleverna att lärarna pratar om sömn, motion och kostvanor med dem, och de berättar också att i undervisningen om sex- och samlevnad har skolsköterskan varit delaktig. Rektorn berättar att skolan, som en insats i syfte att stärka elevernas hälsa, serverar frukost och mellanmål vid längre raster till eleverna.

Inom ramen för hälsofrämjande insatser arbetar skolan även med elevers motivation för skolarbetet. Rektorn berättar att skolan tidigare, med hjälp av skolpsykologen, försökt inlemma föräldrarna i skolarbetet och lyfta fram föräldrarnas roll och betydelse för elevernas framgång. Just nu pågår ett projekt kring elevernas läsning, där skolan riktat sig till föräldrarna för att tydliggöra vad de kan bidra med. Lärarna berättar vidare att de arbetar med elevernas motivation genom att visa förväntningar på eleverna, och vara tydliga med undervisningens syfte och mål. Här används till exempel pedagogiska planeringar och bedömningsmatriser som verktyg. Lärarna säger att de "*peppar och pushar*" och visar "*tydlighet i varför vi gör det här*".

Rektorn betonar i intervjun att pedagogerna har ett förhållningssätt som utgår från att stärka det positiva, och inte fokusera på det negativa, hos eleverna. Vidare beskriver rektorn att skolan arbetar aktivt med elevdemokrati genom klassråd och elevråd. Rektorn framhåller att elevrådet på skolan är drivande, och att de nu bland annat drivit igenom en plan för hur de på skolan ska motverka främlingsfientliga strömningar. I det arbetet har elevrådet bildat det de kallar "*friends-grupp*", och eleverna själva beskriver i intervjuerna att gruppen kom till för att stoppa mobbning: "*En del i det är ju för att stötta varandra i att säga ifrån och säga nej när det händer saker som inte är okej.*"

Det förebyggande arbetet

Ett förebyggande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som tillgodoser elevers behov av extra anpassningar. Det kan handla om att stödja lärare och övrig skolpersonal i arbetet med anpassning i olika lärmiljöer. Det förebyggande arbetet kan också innebära insatser som minskar konsekvenser av förekommande individuella riskfaktorer hos eleverna, såsom svårigheter vad gäller språklig förmåga, självkontroll, social kompetens, självförtroende eller inlärn timer.

Inom ramen för vad som benämns förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser som hejdar eller förhindrar förekommande riskbeteenden hos enskilda elever och elevgrupper. Sådana riskbeteenden kan bestå i droganvändning, kränkningar, asocialt eller destruktivt beteende, skolk eller hemmasittande. Insatserna kan också handla om att utveckla goda relationer mellan hem och skola.

Som förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser mot identifierade problem i den psykosociala lärmiljön. Det kan till exempel röra sig om arbete mot kränkande behandling, och att förändra olämpliga värderingar, uttryck eller förhållningssätt.

Elevhälsan beskriver att lärarna i första hand gör överenskommelser med eleverna om vilka anpassningar som elever kan behöva i undervisningen. Elever uppger i intervjuerna att: "man säger till läraren så får man hjälp" och "blir det för svårt får man be om hjälp av specialpedagogen". Specialpedagogerna stöttar på så sätt lärarna i arbetet kring anpassningar vid behov. Rektorn berättar att specialpedagogerna både arbetar med handledning till lärarna, och direkt med eleverna. En specialpedagog beskrivs arbeta mot förskoleklass och årskurserna 1-5, och hon deltar även i elevhälsans team vid konferenser, samt bidrar i det förebyggande arbetet med kompetens och erfarenhet från elever i de yngre åldrarna. De övriga två specialpedagogerna uppges arbeta både handledande och rådgivande. De beskriver bland annat att de just nu är inne i ett förändringsarbete på högstadiet där de i samarbete med pedagogerna tittar på hur stadiövergångarna för eleverna från mellan- till högstadiet kan förbättras, de deltar i klasser, observerar, diskuterar anpassningar, material, stoff, prov- och lektionsupplägg och deltar i arbetsmiljöarbete.

Elevhälsan ger några exempel på elevhälsoarbete som initierats efter identifierade behov på skolan; kuratorn har genomfört samtal med elever om nätetik och hur man förhåller sig till internet och mobiler. Skolsköterskan och en av specialpedagogerna beskriver hur de tidigare genomfört samtal i tjej- och killgrupper i arbetet för att motverka kränkningar. Eleverna ger i sin tur exempel och uppger att kuratorn och skolsköterskan tidigare har haft gruppsamtal om droger och alkohol, missbruk och självskadebeteende. Det har även handlat om hur man ska vara mot varandra. Som ytterligare exempel på förebyggande arbete berättar eleverna att skolan erbjuder "extratid", något som innebär att eleverna efter sjukdom, eller utifrån behov, kan få hjälp med skolarbetet av lärare en dag i veckan efter skoltid. Här kan eleverna även få hjälp med läxor.

Både elevhälsan och rektor beskriver ett arbete kring "Genrepedagogik" som ett led i ett förebyggande arbete på skolan; en modell för arbete kring språket. Modellen har visat sig vara framgångsrik som ett stöd för lärare i arbetet med elever med annat modersmål men passar alla elever, inte minst elever i behov av särskilt stöd.

Skolsköterskan ger ett exempel på förebyggande elevhälsoarbete på skolan då hon beskriver att hon använt sig av ett utarbetat program – ett "förebyggande jagstärkande program", i arbete med beteendeproblematik. Det arbetet innefattar även en föräldrautbildning som går ut på att stärka föräldrarna och deras roll. Rektorn uppger vidare att skolans personal på förekommen anledning tagit tag i ett arbete kring elevernas språkbruk där även föräldrar och elevråd involverats och som går ut på att reagera, diskutera och jobba aktivt med elevernas språkbruk.

Det åtgärdande arbetet

Ett åtgärdande elevhälsoarbete liknar det förebyggande, men riktar sig mot uppmärksammade eller uppkomna situationer som omedelbart behöver ombesörjas. Ofta sker insatserna på individuell nivå. En del av detta arbete är att tillgodose elevers behov av särskilt stöd. Det handlar här om elever med inlärningssvårigheter, funktionsnedsättning, sjukdom, försvårande omständigheter i elevens sociala situation i skolan eller i hemmet.

En annan del av en skolas åtgärdande arbete är att agera vid akuta situationer för elever eller grupper av elever med riskbeteenden eller uttalad psykisk ohälsa. Det kan ske genom åtgärder inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, motivations- och krissamtal, eller utredande, rådgivande och bearbetande samtal med eleverna, samt genom initierande av kontakt med hemmet och samarbete med andra instanser, såsom socialtjänst eller barn- och ungdomsmottagning.

Specialpedagogerna på skolan beskrivs ta ett stort ansvar i arbetet med elever i behov av särskilt stöd, både genom handledning av pedagoger och i arbete direkt med elever. Elevhälsan betonar dock att de samarbetar inom elevhälsan i diskussioner om upplägg av elevers stöd. Kuratorn kan genomföra åtgärdande insatser genom samtal med elever. Skolpsykologen arbetar med utredningar och används vid behov för rådgivning och handledning av föräldrar och personal. Lärarna uppger att skolpsykologen förser dem med "konkreta råd". Rektorn berättar även att det finns elevassistenter i vissa klasser för att stötta elever.

Elevhälsan arbetar också med insatser för att hindra olovlig frånvaro. Här kan skolsköterskan exempelvis vid behov ha kontinuerliga samtal med elever och föräldrar för att stötta dem.

I samband med den oroliga situation som uppstått på skolan, med konflikter och stökighet, ger rektorn exempel på hur skolan agerat åtgärdande: Lärarna har arbetat med återkommande samtal med elever, samt med gruppövningar för att stärka grupperna. Skolan har informerat föräldrar, och samtal med föräldrar tillsammans med elever har

genomförts. Lärarna berättar också att de i samband med detta inlett ett arbete med likabehandlingsplanen och ordningsregler tillsammans med eleverna. Vidare har rektorn sett till att förstärka vuxennärvaron på raster och i skolans lokaler. Eleverna beskriver i intervjuerna även den ökade vuxennärvaron; de ser att de vuxna på skolan agerar i den uppkomna situationen även om de framhåller fortsatta problem med bristande studiero.

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans kompetenser i Centralskolan Hoting i hög grad, själva eller tillsammans med andra kompetenser, arbetar hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål.

På Centralskolan Hoting ges exempel på ett aktivt hälsofrämjande arbete såsom arbete med värdegrund, elevers motivation och hälsa- och livsstilsfrågor. Elevhälsan initierar och genomför anpassningar och insatser för att tillgodose elevers behov - de bedriver både ett förebyggande och ett åtgärdande elevhälsoarbete.

1.3 Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?

Utgångspunkter för ett hälsofrämjande arbete

För sitt hälsofrämjande arbete kan en elevhälsa/skola behöva inhämta kunskap om hälsofrämjande faktorer via forskning, via erfarenheter från andra skolor eller via olika myndigheter och organisationers vägledningsmaterial. Elevhälsans hälsofrämjande arbete kan även utgå från insikt och allmän eller beprövad erfarenhet.

Rektorn berättar att kommunen har påbörjat ett utvecklingsarbete centralt kring elevhälsan och elevhälsoarbetet. I detta ingår att elevhälsopersonalen bland annat ska delta i en föreläsning som tar avstamp i en bok om hur man kan utveckla elevhälsan. Rektorn beskriver: *"Vi har inte tidigare jobbat så samlat, vi behöver skapa samsyn, lyfta arbetet tillsammans så att elevhälsoarbetet blir mer likvärdigt."*

Personalen i elevhälsan uppger vidare att de anser att skolans rektor är generös med kompetensutveckling och att de gärna utnyttjar erbjudanden om olika vidareutbildningar eller föreläsningar som erbjuds i kommunen. Bland annat har personalen gått utbildning i krishantering, och även gått en kurs om hur skolan kan arbeta med så kallade hemmasittare. Rektorn uppger vidare att kommunen exempelvis nyligen inbjöd till en föreläsning om sex- och samlevnadsundervisning. Några från skolans elevhälsa deltog i uppdrag att sedan sprida vidare till berörda på skolan. En av specialpedagogerna beskriver att hon via kommunen fått utbildning i genrepedagogik - något som skolan, som tidigare nämnts, arbetar med - i syfte att sedan sprida till andra på skolan.

Utgångspunkter för generella och individuella insatser

Som utgångspunkt för generella insatser kan en elevhälsa/skola behöva identifiera förekommande problem i skolans fysiska, organisatoriska eller psykosociala miljö. Det kan ske genom trivselenkäter till eleverna, analys av elevernas kunskapsresultat, kartläggningar inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, sammanställningar och analys av information från elevernas hälsobesök, samtal med elever och personal.

En elevhälsas individuella insatser, rörande elever som kan behöva stödinsatser i skolarbetet, eller elever som kan omfattas av individuella riskfaktorer eller riskbeteenden, kan ha flera utgångspunkter. Det kan exempelvis röra sig om screening med bedömningsinstrument av elevernas utveckling, mottagande av signaler från lärare som misstänker inlärningssvårigheter eller ser andra problem i samband med en elev, eller utredning av enskilda elever i syfte att klarlägga vilka hinder som finns för elevens lärande. Det kan också vara dialog med den pedagogiska personalen kring vad som händer i klassrummet och under skoldagen i övrigt, eller skolans utredningar av situationen kring elever som involverats i kränkningar eller förekommit vid disciplinära åtgärder.

Elevhälsan i Centralskolan Hoting identifierar riskbeteenden och elever som kan behöva stöd i skolarbetet genom att ta emot signaler från elev eller lärare eller annan personal som misstänker inlärningssvårigheter, eller ser svårigheter i elevens psykosociala miljö. Rektor begär i det arbetet in en utredning, och tar utifrån den tillsammans med elevhälsan ställning till om ett åtgärdsprogram behöver utarbetas. Elevhälsan konfererar varje vecka. Skolan beskriver på så sätt en form för hur man inom elevhälsan fångar upp behov som underlag för både individuella och generella insatser.

Elevhälsan liksom lärarna uppger även att det finns en enkät ("ett frågepapper", "en trivselenkät") som eleverna besvarar i samband med utvecklingssamtalen. Enkäten används för att fånga upp eventuella behov på både individ- och gruppnivå; elevhälsopersonalen beskriver att de "samlar ihop" och "tar upp om vi ser att något verkar vara genomgående". Detta diskuteras senare inom elevhälsan och i arbetslagen.

Elevhälsopersonalen beskriver även att specialpedagogerna använder screening som ett verktyg för att fånga upp elevers behov kunskapsmässigt och att det används som underlag inför både individuella och generella insatser. Elevhälsan tar i sammanhanget upp att det pågår ett samarbete kring betyg och bedömning mellan pedagoger från alla årskurser, förskoleklass till årskurs 9, och att de diskussionerna bland annat blivit ett led i att identifiera behov på skolan. Någon beskriver: "Man synliggör behov här och kan tidigt fånga upp."

Eleverna i intervjuerna har lite olika uppfattning om i vilken utsträckning de tillfrågas om hur de mår eller trivs på skolan. Någon elevgrupp uppger att lärarna bryr sig mycket om eleverna och kontinuerligt frågar hur eleverna har det. Dessa elever berättar också att de varje termin ombeds fylla i en enkät. I andra elevintervjuer framkommer

inte några sådana uppgifter. I Skolinspektionens elevenkät inför kvalitetsgranskningen framkommer att eleverna i Centralskolan Hoting i högre grad än i de granskade skolornas totala resultat, upplever att skolan tar reda på hur de upplever sin skolsituation

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Centralskolan Hoting i hög grad utgår från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever.

Elevhälsan på Centralskolan Hoting utgår från erhållen kunskap i elevhälsoarbetet. Elevhälsan samlar vidare in underlag för sitt arbete genom former för anmälan till elevhälsan och genom samtal med skolans personal och elever. Elevhälsans arbete utgår även från information om elevernas generella behov på skolan genom enkäter och genom analyser av elevernas kunskapsresultat.

1.4 Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

Ett fullgott elevhälsoarbete inkluderar rutiner som innebär uppföljning och analys av det genomförda arbetet. För att det ska vara möjligt behöver en elevhälsa/skola formulera mål, som i sig är utvärderingsbara, och som omfattar elevernas utveckling och psykosociala hälsa. Vidare ingår att målen utvärderas mot bakgrund av elevernas behov för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål, samt att utvärderingen i sin tur möjliggör en planering av elevhälsans kommande insatser.¹²

Utvärdering av elevhälsans arbete

På Centralskolan Hoting finns en hälsoplan med generellt angivna strävansmål men enligt rektorn saknar skolan formulerade mål för elevhälsoarbetet som utgår från en analys av elevernas aktuella behov på skolan.

Elevhälsan deltar i arbetet med skolans plan mot kränkande behandling och elevhälso-personalen säger att det i det arbetet finns en generell plan för löpande uppföljning av behov på både individ- och gruppnivå.

Intervjuer med rektor och elevhälsa låter gälla att det löpande elevhälsoarbetet följs upp kontinuerligt, oftast muntligt. Elevhälsopersonalen säger att "när vi träffas löpande så utvärderar vi kontinuerligt – man går ju igenom om man gör rätt saker". Skolan har däremot inga former för att analysera eller systematiskt utvärdera det genomförda arbetet i elevhälsan, till exempel inom ramen för skolans övergripande kvalitetsarbete. Rektor

¹² Se bland annat 4 kap. 4 och 5 §§ skollagen, Skolverkets och Socialstyrelsens *Vägledning för elevhälsan* s. 13 samt Skolverkets allmänna råd med kommentarer om systematiskt kvalitetsarbete (SKOLF5 2012:98).

säger: *"Jag vet inte att jag direkt skriver om elevhälsan i min kvalitetsrapport. Men den finns ju där under ytan."*

Den information om elevers identifierade behov som skolan samlar in, sammanställs inte på något övergripande plan inom elevhälsan, så att den på ett systematiskt sätt kan vara utgångspunkt för elevhälsans insatser på längre sikt.

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Centralskolan Hoting i viss grad utvärderas så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål.

Skolan har ingen lokal plan för ett övergripande elevhälsoarbete med mål som utgår från elevernas aktuella behov på skolan. Elevhälsan följer löpande upp de insatser som genomförs och är delaktig i skolans arbete med plan mot diskriminering och kränkande behandling. Skolan saknar dock former för analys eller systematisk utvärdering av det genomförda arbetet i elevhälsan inför en planering av nya generella insatser.

Syfte och frågeställningar

Den nya skollagen innebär ett förstärkt uppdrag för elevhälsan. Varje skolas verksamhet ska innefatta elevhälsa, och elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Sammantaget ska elevernas utveckling mot utbildningens mål stödjas. 'Utbildningens mål' omfattar här dels kunskaper, dels normer och värden utifrån läroplanen. Elevhälsans arbetsuppgifter inkluderar därmed en medverkan i att utforma skolmiljön så att den blir trygg och hälsosam för eleverna, såväl psykiskt som fysiskt. Viktigt är också att detta arbete utgår från behoven hos eleverna inom den aktuella skolenheten.

Erfarenheter från forskning¹³ och från Skolinspektionens egen tillsyn visar att skolor tenderar att prioritera ett individuellt inriktat åtgärdande arbete på bekostnad av det arbete som är förebyggande och hälsofrämjande. Elevhälsans förutsättningar för att kunna utföra det förväntade arbetet är avhängigt förhållanden som hur problem inom skolan identifieras, om forskning och beprövad erfarenhet används vid planering och genomförande av insatser, och om elevhälsan samarbetar med skolans ledning och pedagogiska personal.

Syftet med projektet är att granska elevhälsans medverkan i att skapa förutsättningar för förbättrad hälsa, ökad trygghet och ökat lärande hos skolans elever. Granskningen ska besvara följande övergripande frågeställning:

Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

De frågor som projektet omfattar är:

- Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?
- Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?
- Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?
- Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

¹³ Hjärne, Säljö (2012) (red) *Att platsa i en skola för alla*. Elevhälsa och förhandlingar om normalitet i den svenska skolan. Johansson, Svedberg (2013) *Att leda mot skolans mål*, s 201

Metod och material

Föreliggande kvalitetsgranskning har omfattat sammanlagt 25 kommunala och fristående grundskolor. Granskningen har genomförts elevnära, i den mening att elevernas uttryckta behov och erfarenheter har utgjort granskningens utgångspunkt.

Inledningsvis samlades elevernas behov och erfarenheter in genom en digital enkät. Enkäten vände sig till samtliga elever i grundskolans årskurs 6-9 i de aktuella skolorna (samtantaget 3687 elever). Svarsfrekvensen för enkäten totalt uppgick till 80 procent.

Därpå genomfördes besök i samtliga skolor. Inför skolbesöket gavs respektive inspektör möjlighet att analysera sammanställningen av enkätsvaren, såväl för den aktuella skolan som för det totala utskicket. De intervjuer som därpå genomfördes vid besöket kunde på så sätt utgå från denna analys. I övrigt har intervjuerna vid besöken följt den intervjuguide som tagits fram i enlighet med projektets frågeställningar. Elever från årskurserna 6-9, elevhälsan (skolsköterska, kurator, skolpsykolog och specialpedagog eller motsvarande kompetens), samt rektor och lärare i de aktuella årskurserna har intervjuats. Intervjuer har även genomförts med enskilda elever och vårdnadshavare.

I vissa fall har skolans verksamhet inte innefattat alla ovan nämnda kompetenser. Intervju har då genomförts med den elevhälsopersonal som varit tillgänglig.

I granskningens material har även vissa bakgrundsuppgifter ingått, såsom tillgänglig information hos Skolinspektionen (nationell statistik, tidigare tillsynsbeslut och skolenkäten) samt underlag som begärts in från respektive skola (skolans elevhälsoplan, eller annan dokumentation av elevhälsans arbete, och förteckning av elevhälsans personal med befattning och anställningsförhållanden). Dessa uppgifter har använts i rapporteringen som referensram till elevhälsans arbete, exempelvis vid behov att tydliggöra lokala förutsättningar och sammanhang.

Slutligen har bedömningen av elevhälsans arbete gjorts genom en sammanvägning av förekomsten av resursen elevhälsa utifrån dess samlade kompetens (dvs yrkeskategorier/utbildning) samt förekommande organisation (dvs omfattning, samverkan och insatser), och förekomsten av behov hos skolans elever, så som behoven beskrivits och uttryckts av skolans rektor och personal samt av eleverna själva i enkät och intervjuer. Det innebär att allt insamlat material tagits i anspråk för att bedöma den övergripande frågeställningen.

Författningsstöd

Enligt 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) ska *barnets bästa* vara utgångspunkt för all verksamhet i skolan. Det är med andra ord ett förhållningssätt som avser att genomsyra skolan i sin helhet.

Skolans huvudman har det yttersta ansvaret för att skolmiljön präglas av trygghet och studiero. I 6 kap. 1–10 § skollagen finns bestämmelser som ger en tydlig markering om att skolan ska vara en trygg plats för eleverna att vistas i och att nolltolerans mot kränkande behandling ska råda i skolmiljön. Bland annat anges att huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever (6 kap. 8 § skollagen). Vidare har alla vuxna i skolan anmälningsplikt, vilket innebär att en anmälan ska göras så snart man observerat eller fattat misstanke om att en elev anser sig ha blivit kränkt (6 kap. 10 § skollagen).

Elevhälsan regleras i 2 kap. 25–28 §§ skollagen. Här framgår att det för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska finnas elevhälsa. Det ska finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator, samt vidare till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Skollagen slår fast att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande, och att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål (2 kap. 25 § skollagen). Den nya skollagen innebär därmed ett förstärkt uppdrag för elevhälsan jämfört med tidigare. Syftet är att ge förutsättningar för arbetssätt baserade på ökad samverkan mellan (det som tidigare var) den särskilda elevvården, skolhälsovården och det samordnande ansvaret för specialpedagogiska insatser. I propositionen till skollagen (*Den nya skollagen för kunskap valfrihet och trygghet*, prop 2009/10:165) lyfts fram att fokus för den medicinska insatsen inom elevhälsan inte längre endast ska utgöras av hälso- eller sjukvårdande insatser i snäv bemärkelse utan *”förebyggande och hälsofrämjande insatser i ett bredare perspektiv”* (prop 2009/10:165, s. 277). Vidare beskrivs hur elevhälsan har ett ansvar för att *”bevaka att skolan bidrar till att skapa goda och trygga uppväxtvillkor”*, och att elevhälsan i det individuellt inriktade arbetet *”har ett särskilt ansvar för att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling”* (prop. 2009/10:165, s. 276).